

التراث الطبّي العربي

تأليف

جعفر الطباطبائي

www.ketab.ir

کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی

طهران - ۱۳۹۰ ش - ۱۳۳۲ هـ

سرشناسه	: طباطبایی، جعفر، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: التراث الطبّي العربي / تألیف جعفر الطباطبائی
مشخصات نشر	: تهران: مکتبه و متحف و مرکز وفاق مجلس شورای اسلامی، ۱۴۳۲ق = ۲۰۱۱م = ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: هشت، ۵۵۸ ص.
فروست	: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی؛ شماره انتشار ۲۶۹.
شابک	: ۱۳۰۰۰۰ ریال: 978-600-220-058-7
یادداشت	: عربی-
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: پزشکی عربی -- کتابشناسی
موضوع	: پزشکی اسلامی -- کتابشناسی
موضوع	: پزشکی -- کتابشناسی
شناسه افزوده	: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
شناسه افزوده	: معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۰ ت ۲ ط ۶۶۵۸۱ Z
رده بندی دیویی	: ۰۱۶/۶۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۴۱۲۶۳-

الترات الطبّي العربي

تأليف: جعفر الطباطبائي

نمونه خوان: سیدحسین مرعشی
نماینده ساز: سیدمحمدحسین مرعشی
صفحه آرا: محمود خانی
قلم های استفاده شده: لوتوس زیریاقوت Times
کاغذ مورد استفاده: ۷۰ گرمی تحریر خارجی

شماره انتشار: ۲۶۹

ناظر چاپ: سیدکی ایوبی زاده

چاپخانه: فرشپوه

لیتوگرافی: نفوس آبی

صحافی: سیاره

چاپ اول: ۱۳۹۰ش - ۱۴۲۲هـ - ۲۰۱۱م

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۱۳۰۰۰۰ ریال

شابک: 978-600-220-058-7

انتشارات و توزیع:

مرکز پژوهش کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
خیابان انقلاب، مابین خیابان ابوریحان و دانشگاه، ساختمان فروردین
طبقه ۷، واحد ۲۷ و ۲۸، تلفن: ۶۶۹۶۴۱۲۰ - ۲۱

نشانی سایت اینترنتی: www.lcal.ir

نشانی پست الکترونیکی: pajooreshlib@yahoo.com

خیابان آزادی، روبروی پارک اوستا، معاونت تحقیقات و فناوری
وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی تلفن: ۱۲ - ۶۶۵۸۲۵۱۰

نشانی پست الکترونیکی: www.hbi.ir

تمامی حقوق چاپ و نشر این اثر در انحصار کتابخانه،
موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی است.

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

زمانی که خواجه رشیدالدین فضل‌الله می‌خواهد طبّ چینی را برای ایرانیان ترجمه و در قالب تنسخنامه تقدیم فرهنگ ایرانی کند، یک نکته مهم را در مقدمه آن توضیح می‌دهد. آن نکته این است که دوام ملت بزرگ چین در طول تاریخ، با چنان وسعت جمعیت و کشور، نشان از آن دارد که این قوم از دانش پزشکی سترگی برخوردار بوده‌اند. به عبارت دیگر، اگر چینیان از دانش طبی برخوردار بودند، ممکن نبود در تاریخ استمرار یابند، زیرا بیماری‌های فراوان، آنان را از پای درمی‌آورد و نابود می‌کرد. بنابراین استمرار آنان به این معناست که آنان قومی با دانش پزشکی هستند و لازم است این دانش به پارسی درآید تا در میان ما نیز مورد استفاده قرار گیرد و عامل تداوم ما در عرصه تاریخ باشد.

این سخن حقّ است که پزشکی، یکی از بنیادهای اصلی دوام تمدن بشری است و بدون آن تمدنی نیرومند و توانا که محصول استقرار یک قوم در یک دیار باشد، یعنی تبدیل زندگی به یکجانشینی و سپس تبدیل زندگی روستایی به شهری و در نهایت ساختن شهرهای توانمند و پرجمعیت، امکان دوام ندارد.

مسلمانان نیز این حسّ و تفکر را داشتند و از زمانی که تمدن اسلامی به صورت یک امر جدی درآمد، روی دانش پزشکی متمرکز شده و فعالیت چشمگیری داشتند. طبعاً پزشکی سنتی میان اقوام باسواد و متمدن پیش از آنان و همچنان به صورت یک سنت در میان آنان باقی بود تا آن که بتدریج و طی چند قرن به دست مسلمانان افتاد. در واقع، هم متون پزشکی پیش از اسلام و هم پزشکان بنام از اقوام دیگر بودند و نام مسیحیان و یهودیان در میان پزشکان سده‌های نخست هجری فراوان است.

زمانی طولانی صرف شد تا این دانش به دست مسلمانان برسد، و عمری گذشت که باور شد، اما مع‌الأسف، چراغ تمدن اسلامی از درخشندگی که در سده‌های ۴ و ۵ داشت، طی قرون بعد رو به افول نهاد. در این افول بود که تلقی از علم و دانش و از اصول و مبانی که به زحمت طی قرون نخستین به دست آمده بود، تغییر کرد و جای خود را به تلفیقی از دانش با موهومات اعم از افکار سُست و عامیانه، با جن‌گیری و رمالی و توهمات واهی برای پیدایش و تفسیر و درمان برخی از بیماریها داد. وقتی انسان، برخی از آنچه را که از آن به عنوان طب محلی و مردمی یاد

شده است، مرور می‌کند، عمق فاجعه را درمی‌یابد.

توان گفت که در کنار این روال غلط، دانشمندان مسلمان فراوان بودند که حتی تا دوره اخیر، در زمینه پزشکی و گیاه‌شناسی و داروسازی تلاشهای چشمگیر داشتند، و آثاری را پدید آوردند که گوشه‌ای از آنها را در این فهرست می‌توان ملاحظه کرد. اما در هر حال، نه تنها برای پزشکی، که برای بسیاری از علوم تجربی، دشواری اصلی، عدم درست روش‌های علمی برای کشف حقیقت در علوم تجربی و بسنده کردن به نقلهای سابق، تحکم روشهای عقلی بر روشهای تجربی بود، مشکلی که ما را در این حوزه‌های معرفتی زمین‌گیر کرد و مانع از پیشرفت ما شد. این علاوه بر هزاران دشواری و مشکل سیاسی و اجتماعی و تاریخی و تمدنی بود که هر کدام سهم قابل ملاحظه‌ای در خود و حتمی کردن تمدن اسلامی و تبدیل آن از حجم وسیع اطلاعات - که گوشه‌ای از آن در اینجا ملاحظه می‌کنیم - به مستی روشهای بی‌پایه و طبابت‌های سنتی موروثی در دوره اخیر داشتند.

با این حال، مرور گذشته، افزون بر شناخت عظمتی که داشتیم، این فایده را هم دارد که سدهای موجود برابر تمدن اسلامی را هم بشناسیم و تلاش کنیم با پیمایش درست راه، زمینه تحول را در میان امتی که بر اساس مبانی دینی‌اش لازم بود برای علم شأن و مرتبه بلندی قائل شود، فراهم آوریم.

در این زمینه، تلاش آقای سید جعفر طباطبایی، فرزند استاد بزرگوار ما مرحوم آیت‌الله سید عبدالعزیز طباطبایی - رحمه الله علیه - در گردآوری متون طب عربی و ارائه فهرستی از آن متون ستودنی است. آن شاء الله که خداوند یر توفیقات ایشان بیفزاید.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین.

رسول جعفریان

رئیس کتابخانه موزه و مرکز

اسناد مجلس شورای اسلامی

مقدمة المؤلف

علم الطبّ ممّا تزامن مع وجود الإنسان منذ بدء خلقه، فهو من أقدم العلوم وجوداً عنده. وكلّما تطاول به الزمنُ وتعرّض للآلام والأمراض واحتاج إلى ما يرفعها عنه أو يدفعها، فإنّه اهتدى بفرض الحاجة إلى ما يُداويه ويعالجُه ويحميه.

وكان للغيب الإلهيّ والهداية الربانيّة منذ بداية الخلق دورٌ رائدٌ في ذلك، حيث إن الله ﴿أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾. وفي نصوص الأحاديث الدلالة الوافية على ذلك، مع ما استفاض منها من الإرشادات الطبيّية والنصائح الصحيّة عن الأنبياء عامّة، وعن نبيّنا الأكرم وآله الأئمة الكرام - عليهم السلام - خاصّة. وكما أنّ الإسلام اهتمّ بأمر الطبّ والعلاج، فإنّ المسلمين كان لهم دورٌ بارزٌ في هذا العلم، بل كانت لهم الريادة فيه في عصور الحضارة الإسلاميّة الزاهية، كما لم يقتصر الأمرُ على المسلمين بل شملت من عاش في أحوالها وأفيائها من أهل الديانات والمذاهب الأخرى، كاليهود والنصارى والبراهمة والمجوس، ممّن عاشوا في مساحة الشرق وما والاّه، وكانت لهم في علم الطبّ آثارٌ ومآثر، وكتبٌ وتجارب، لازالت عالقةً في ذاكرة هذا العلم ومسجّلةً بأسمائهم في قاموسه.

وللوقوف على هذه الأمور، وتخليد الموروث الطيّب المتبقّي في الحضارة الإسلاميّة وبلغّة القرآن الكريم، العربيّة، كانت فكرةُ تأليف هذا الكتاب الجامع للتراث الطيّب بهدف

التدليل على ما للحضارة الإسلامية من قدم وقدم راسخة في هذا العلم الإنساني المهم. مضافاً إلى ما فيه من الدلالة على التراث الطبي وما فيه من معلومات يُفيد منها المعاصرون ومن يليهم، ويسهل للراغبين في إحيائها وتناولها والعمل بها فيها. لأجل كل هذا، كانت فكرة تجميع هذا العمل، الذي طال مدة سنواتٍ وكانت بدايته في رأيي وسمع من سيدي الوالد، العلامة المحقق للتراث الإسلامي، المرحوم السيد عبدالعزيز الطباطبائي - قدس الله روحه - حيث كان واقفاً على رغبتني وكنت أزاوُل العمل في ظلّه وتحت مراقبته ومستفيداً من مكتبته العامرة، وأحسُّ برضاه ولطف نظره وتأيبده - رضوان الله عليه.

وأرجو أن يكون عملي مؤثراً في دعم هذا الفنّ ومحققاً للأهداف التي دفعتني على هذا العمل. والله وليّ التوفيق.

جعفر الطباطبائي

طهران - جمادى الثانيه ١٤٣٢ هـ.